

PRECISERINGEN OMTRENT HET VERLOOP VAN DE POLITIEK-FINANCIËLE KRISIS VAN 1926

door

Guy VANTHEMSCHE

Assistent aan de Vrije Universiteit Brussel

De moeilijkheden waarmee de "demokratische" regering Poulet-Vandervelde in 1925-1926 te kampen had (een monetaire crisis bracht haar uiteindelijk ten val), heeft reeds aanleiding gegeven tot heel wat publikaties. Is het na de uitgebreide studies van V. Janssens en H. Van der Wee en K. Tavernier, die rijk archiefmateriaal gebruikten (1), nog verantwoord opnieuw op deze problemen terug te komen? Wij dachten dat dit wel degelijk het geval was, daar wij onlangs de mogelijkheid hadden enkele belangrijke ongebruikte bronnen op te sporen en te raadplegen (o.a. de notulen van de kabinetsraad 1925-1926 en enkele andere dossiers bewaard door de kabinetschef van de premier, Alexandre Delmer(2)). Wordt hierdoor echter geen overmatig belang verleend aan bijna anekdotische details?

(1) V. JANSSENS, *Le Franc belge. Un siècle et demi d'histoire monétaire*. Brussel, 1976 en H. VAN DER WEE en K. TAVERNIER, *De Nationale Bank van België en het monetair gebeuren tussen de twee wereldoorlogen*. Brussel, 1975. Zie ook L.H. DUPRIEZ, *Les réformes monétaires en Belgique*. Brussel, 1978, pp. 41-60. Persoonlijk trachtte ik een status quaestionis op te maken aan de hand van de bestaande literatuur: G. VANTHEMSCHE, "De val van de regering Poulet-Vandervelde: een "samenzwering der bankiers"?" *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1978, 1-2, pp. 165-214. Enkele rechtzettingen aldaar: p. 170 r. 26: projekt i.p.v. wetsvoorstel; p. 81, r.1: Houart: katholiek; p. 201 r. 7: Parker Gilbert; p. 185, laatste r.: niet in Egmont-paleis; p. 186, r. 6: aktie van de Ligue na mei 1926, cf. het tijdschrift van die organisatie: *Le Bon Sens. Organe de la Ligue de l'Intérêt Public*, 1927-1930.

(2) Bewaard te Brussel door zijn dochter M. Th. Delmer, die we hierbij van harte bedanken voor de toelating tot raadpleging. Verder gebruikten we correspondentie van enkele bankiers van de Amerikaanse Morgan-bank: Th. W. Lamont Papers bewaard in Baker Library of the Harvard Graduate School of Business Administration; D. W. Morrow Papers bewaard in de Amherst College Library; een telegramboek van J.P. Morgan Co bewaard in de Pierpont Morgan Library te New-York. Voor het doorsturen van fotokopies hiervan wil ik van harte de heer S. Ciechanowski (Morgan Cy. Brussel) bedanken.

Persoonlijk denk ik van niet. Moet ik onderstrepen dat het hier niet gaat om het funderen van een naïeve "schuldvraag" of van een simplistische "machtstheorie"? De invalshoek is nauwkeuriger : het gaat hier om het preciseren van één concreet voorbeeld van een beleidsproces op het centraal regeeringsniveau, hetgeen uiteraard slechts één, zij het belangrijk, aspekt is van machtsverwerving en -behoud. Deze welbepaalde invalshoek maakt volgende bladzijden daarom niet volledig overbodig : het bescheiden opzet van deze korte bijdrage is dus enkele nieuwe dokumenten in het reeds gekende kader in te schakelen (vandaar enkele soms lange citaten), om dit laatste wat te verduidelijken. De klassieke werken over drukkingsgroepen in ons land vermelden de aktie van de financiële machten steeds "pro memorie", maar in feite blijft dit "drukkingmiddel" steeds een witte vlek in de typologie die ze willen opstellen van de verschillende aktiemogelijkheden der drukkingsgroepen (3). Het onderwerp dat ons hier bezighoudt, biedt, precies een unieke gelegenheid om konkrete gegevens naar voor te brengen. Vandaar het belang van een zo gedetailleerd mogelijke behandeling.

De doelstelling van dit artikel ontslaat ons dus van de verplichting in details terug te komen op de globale politieke en financiële kontekst van het gebeuren : hiervoor kunnen we verwijzen naar de reeds geciteerde literatuur en daarin vervatte bibliografie (4).

Het volstaat dus in enkele woorden de grote lijnen in herinnering te brengen. Na een lange regeringskrisis kwam in juni 1925 een koalitie tot stand die in hoofdzaak bestond uit socialisten en kristendemokraten. De liberalen en de meest konservatieve katholieken stonden beiden in de oppositie en dit was een belangrijke primeur in de Belgische politieke geschiedenis. Die innovatie uitte zich o.m. in de aankondiging van een "sociaal-progressief" programma , dat i.h.b. een fiskale politiek inhield die de laagste inkomens bevoordeligde en de hoogste zwaarder trof - hetgeen in de behoudsgezinde opinie veel kwaad bloed zette. Maar de hoofdopdracht van de regering Poulet was de aanzuivering van een zeer slechte financiële situatie, erfenis van de vorige regeringen en nasleep van de Eerste Wereldoorlog. De katholieke minister van Financiën Janssen (een financieel techni-

(3) P.H. CLAEYS, *Groupes de pression en Belgique*, Bruxelles, 1973, p. 88 en Y. NUYENS, *Pressiegroepen in België*, Leuven, 1965, p. 132 (Nuyens vermeldt het voorbeeld van de regering Poulet-Vandervelde, maar geeft hier geen precisies over).

(4) Voeg daarbij een recente en gedetailleerde studie van E. Gerard, die de meest volledige analyse biedt van de regeringsvorming, waarover we beschikken : *De katholieke partij in crisis (1918-1940)*, Leuven, Kritak, 1985.

kus, vroeger verbonden aan de Nationale Bank), had daarom een plan uitgewerkt dat de BF zou stabiliseren. Die monetaire sanering was onmogelijk zonder een omvangrijke lening van 150 miljoen dollar, af te sluiten bij een consortium van grote buitenlandse banken. Het zijn de wederverigheden van dit plan, die de levensloop van de regering zouden beheersen en haar uiteindelijk noodlottig worden. Het uitblijven van de lening in kwestie en een daarmee gekoppelde hevige crisis van de BF waren de beslissende factoren in het ontslag van de regering in mei 1926.

De discussie over de val van de regering draait daarom hoofdzakelijk rond een dubbele vraag : 1. heeft de Belgische financiële wereld effectief oppositie gevoerd tegen de regering ?; 2. kan deze (eventuele) oppositie een invloed gehad hebben op de niet afsluiting van de buitenlandse lening en dus op de mislukking van het stabilisatieplan ?

Op de eerste vraag werd steeds op vage wijze geantwoord. Men wist uiteraard dat de konservatieven een hevige anti-regeringskampagne op touw gezet hadden en dat een belangrijke extra-parlementaire oppositiebeweging (de "Ligue de l'Intérêt Public") geleid werd door Maurice Despret, voorzitter van de Banque de Bruxelles, tweede bank van het land. Verder bestonden vage aanwijzingen van geruchtenkampagnes in buitenlandse financiële kringen en wantrouwen op binnenlandse financiële markten. Trachten we die factoren wat te preciseren.

Een feit van beslissend belang greep plaats bij het begin van de uitvoering van het stabilisatieplan. Op 28 september 1925 convoceerde minister Janssen de belangrijkste privé-bankiers op zijn kabinet, om hen het voorgenomen plan *mee te delen* en hen te vragen tijdelijk te helpen bij de ondersteuning van de rentemarkt, in afwachting dat de BF zou gestabiliseerd worden (5). Na deze ene, informatieve en technische vergadering, greep geen enkel officieel contact meer plaats tussen de privé-banken en de regering. Deze faktor heeft bij de privé-bankiers veel ongenoegen verwekt en enkele dagen later deelden ze in een nota aan de minister mede, dat ze geen verantwoordelijkheid wensten te nemen voor maatregelen die de regering

(5) *Papieren Delmer (P.D.)*, Conseil de Cabinet du 30 septembre 1925, Procès-verbal n. 15. "Janssen : (...) les principaux banquiers de la place ont été convoqués et M. le ministre des Finances a esquissé devant eux le plan (...) qu'il se propose de réaliser (...). Pour préparer cette réforme monétaire des banquiers ont été invités à constituer un syndicat pour soutenir les rentes. Ce syndicat ne représente rien d'anormal puisque les titres de rente ont été présentés par les banques à leurs clients et que les banques ont pris, par conséquent, certaines responsabilités."

“spontaan” genomen had (6). Dit feit zou later, op een decisief moment in maart 1926, nog ter sprake komen.

De regering zou niet lang daarna tastbare aanwijzingen optekenen van een actieve campagne die in financiële kringen gevoerd werd tegen het staatskrediet. Reeds vroeger waren in de kabinetsraad geruchtenkampagnes ter sprake gekomen, die de nodige kalmtte op de financiële markten niet in de hand werkten (7). Maar preciesere echo's bereikten de regering begin januari 1926 : verscheidene provinciale banken, vooral in Vlaanderen, voerden een openlijke campagne tegen de schatkistbons (8). Een enquête werd geopend en bracht aan het licht dat kleine banken als de “Banque de Renaix”, de “Banque Générale de la Flandre Occidentale”, de “Banque Centrale Tournaisienne”, de “Banque Centrale de la Lys”, enz. reeds vanaf november-december 1925 hun cliënteel openlijk afraadden of verhinderden schatkistbons aan te kopen of te vernieuwen (9). Enkele andere, maar veel zwakkere en vagere echo's werden opgetekend door een gelijkaardige enquête in de provincies Namen en Henegouwen (10). Niet lang daarna werd in Parijs een belangrijker geruchtenkampagne tegen de BF opgetekend : “Une offensive venue de Paris se développe en ce moment-ci contre le F.B.. On répand dans le public le bruit que les inondations (die België op dat ogenblik teisterden) vont déséquilibrer le budget et compromettre toute l'oeuvre de stabilisation du franc. L'état d'esprit est mauvais, surtout dans le monde financier. On attaque de toute part le gouvernement. (...)

(6) P.D., Nota van 7 oktober 1925, gecit. in brief banken aan Janssen, 16/3/1926. Die brief preciseert dat op die vergadering Janssen “leur déclara que le gouvernement ne sollicite point l'avis des Banques au sujet de sa décision”.

(7) P.D., Conseil du 12/10/1925, P.V. n 16, p. 7. “Van de Vyvere estime également que l'on devrait mettre en garde contre les bruits tendancieux que l'on lance”. Conseil du 30/10/1925, P.V. n 19; Conseil du 3/11/1925, P.V. n 20 (nota van NBB d.d. 2/11/1925) : “Cette tendance aux retraits s'explique par plusieurs raisons. Parmi elles il convient de citer l'hésitation d'une certaine partie de l'opinion publique devant les projets d'assainissement monétaire, tels qu'ils sont présentés par une certaine presse”. Enz..

(8) P.D., Conseil du 11/1/1926, P.V. n 29.

(9) P.D., “Note pour M. L'Adm.-Dir. général”, 5/1/1926 door Monseux “inspecteur des agences du Trésor”. In ditzelfde dossier andere nota's van NBB-agentschappen en -inspektoren hierover. Onder die banken : verscheidene filialen van de Société Générale. Nota ms. in marge van die nota : “J'ai laissé lire cette note à M. Callens, dir. de la S.G.. Il m'a répondu qu'il ignorait ces faits et qu'il se mettrait immédiatement en rapport avec les banques filiales intéressées afin que ce dénigrement des fonds d'Etat et bons de Trésor cesse aussitôt”.

(10) P.D., “Enquête sur la campagne de malveillance contre les fonds de l'Etat”, 19/1/1926. Eventuele gegevens over gelijkaardige feiten in belangrijker steden als Brussel, Gent, Antwerpen of Luik bestonden in dit dossier niet.

Jusqu'à présent il n'y a pas de difficultés du côté des petits porteurs de bons trésor. Mais il y a un danger et il ne faudrait pas que la presse, mal intentionnée à l'égard du gouvernement, ne profite de la crise (...) pour attaquer la réforme monétaire" (11). Later nog bleek dat de Banque de Bruxelles in de korrespondentie met het cliënteel een nota gestopt had, waarin afgeraden werd geld te plaatsen in schatkistbons (12).

Hoewel die enkele preciese feiten interessant zijn als aanwijzingen voor een systematisch onderhouden wantrouwenskampagne onder het publiek, zijn ze toch van relatief ondergeschikt belang t.o.v. een feit dat plaatsgreep begin maart 1926. Op een beslissende vergadering tussen bankiers en minister, op 9 maart 1926, kwam de onenigheid tussen regering en privé-banken duidelijk naar voor. Het was het eerste officiële contact tussen beiden sinds bovengenoemde bijeenkomst van 28 september 1925. Waarom dan deze nieuwe, belangrijke vergadering? Om hierop te antwoorden, moet men ingaan op het tweede aspekt van de problematiek, zoals we die zopas formuleerden: welke invloed kan deze binnenlandse oppositie gehad hebben op de evolutie van de buitenlandse onderhandelingen?

In zijn standaardwerk over de geschiedenis van de BF, uitte historicus V. Janssens de stelling dat de interne oppositie geen invloed kon uitoefenen op de negatieve afloop van die onderhandelingen, omdat reeds in de vroegste fasen van het stabilisatieplan, al in oktober 1925, de grote buitenlandse lening op losse schroeven stond. Toen reeds was het plan zo goed als mislukt (13). Kan deze stelling bevestigd worden?

(11) Janssen in Conseil du 14/1/1926, P.V. n 31, p.4-5.

(12) P.D., Nota "Quelques faits", 17/3/1926.

(13) V. JANSSENS, *Le Franc belge*, p. 191. Hij herhaalt die stelling in zijn recentste boek: *Burggraaf A. Van de Vyvere*. Tielt, Lannoo, 1982, p. 197 en 207-208. Dezelfde interpretatie werd, eigenaardig genoeg, reeds kort na de feiten, gegeven door de extra-parlementaire oppositiebeweging "Ligue de l'Intérêt Public": "A qui fera-t-on croire que la Ligue aurait fait perdre confiance au pays 6 mois avant sa fondation? (...) Que font les prêteurs étrangers? Connaissant la situation véritable des finances belges, ils mettent des conditions inacceptables. Précisément au moment où la Ligue se fonde, c'est-à-dire au début de mars 1926. *La Ligue de l'Intérêt Public n'existait pas encore que le plan Janssen avait déjà échoué*. Les vrais responsables de la panique (...) sont les politiciens qui, connaissant la vérité (...) ont caché tout cela au pays pour se maintenir au pouvoir!", *Le Bon Sens. Organe de la Ligue de l'Intérêt Public*, 1ste jrg., nr. 3. De Ligue bleef dus formeel nog bestaan na de val van de regering Poulet maar praktisch had ze geen belangrijke activiteit meer. Dit bulletin bleef, met tussenpozen, verschijnen tot begin 1930 (laatste nr. bewaard in Kon. Bibl.: 5/1/1930).

Men kan inderdaad niet beweren dat de onderhandelingen reeds in oktober een positieve afloop kenden en dat een definitief akkoord was bereikt over het afsluiten van de 150 miljoen dollar lening. Het is immers zo dat de groep Morgan zekere *voorwaarden* had gesteld vooraleer de definitieve lening zou verleend kunnen worden. De Amerikaanse bank drukte haar skepticisme immers uit over bepaalde elementen, die volgens haar een goede stabilisatie in de weg stonden : de vlottende schuld was in België niet aangepakt (grote hoeveelheden schatkistbons op korte termijn waren in handen van het publiek, die ze dus kon doen terugbetalen, waardoor de Staat voor enorme en plotse uitgaven kon staan); de Belgische begroting scheen niet in evenwicht; het gekozen stabilisatieniveau van de BF was te hoog. De Amerikaanse geldschietters vreesden immers dat de lening niet zou dienen om de openbare financiën definitief gezond te maken, maar dat ze in een bodemloze put zou terechtkomen : om het begrotingstekort te dekken, om de koers van de BF artificieel te ondersteunen of om de terugbetaling van de schatkistbons te financieren. Tijdens de onderhandelingen tussen België en de buitenlandse financiers (i.h.b. uit de V.S.) kwamen die elementen steeds weer aan bod.

Het is echter onjuist die twijfels van Amerikaanse zijde voor te stellen als een definitief negatief oordeel over de lening en de stabilisatie, waartegen geen beroep mogelijk was. De groep Morgan heeft nooit de deur dichtgeslagen en zo de lening van bij het begin onmogelijk gemaakt, zoals V. Janssens' interpretatie doet veronderstellen. De geformuleerde voorwaarden waren gebaseerd op twijfels die zelf gestoeld waren op een dynamische, evoluerende realiteit. De twijfels van de groep Morgan t.o.v. het begrotings(on)evenwicht verdwenen grotendeels (zij het niet geheel) ca. december 1925, nadat de Belgische regering supplementaire en drastische bezuiningen doorgevoerd had (14). De kritiek op het stabilisatieniveau van de BF lieten de Amerikaanse bankiers eveneens grotendeels vallen in de loop van december 1925, op aandringen van Norman, gouverneur van de Bank of England (15). Het probleem van de vlottende schuld bleef echter bestaan en zou de eerste maanden van het jaar 1926 blijven

(14) Conseil du 23/11/1925, P.V. n 24; Conseil du 30/11/1925, P.V. n 25; Conseil du 12/12/1925, P.V. n 27 : "*Janssen*. (...) son impression (van Leffingwell, onderhandelaar van de groep Morgan) en ce qui concerne notre budget était satisfaisante. Les prévisions pour l'emprunt définitif sont donc actuellement très favorables".

(15) Nota "Belgium", s.d., p. 8 (*D.W. MORROW PAPERS (MP)*, dossier "Belgium 1925-1926"). In maart 1926 had Janssen een gesprek met R. Leffingwell : "Le taux de stabilisation est à son avis accessoire. Mais il ajoute que ce serait une grave atteinte à la confiance que de renoncer au taux actuel". Janssen in PD, Conseil du 11/3/1926, P.V. n 40, p.5.

beheersen. Janssen zelf was bewust dat dit probleem moest aangepakt worden, hoewel hij eraan toevoegde dat "le danger en Belgique provient non pas de l'existence de la dette flottante (die bestond bv. ook in Groot-Brittannië), mais plutôt de la méfiance du public" (16). Op de kabinetsraad van 18 januari 1926 kondigde hij dus aan : "Nous avons assuré l'équilibre budgétaire et la stabilité des changes. Il faut maintenant, pour parachever l'oeuvre, consolider la dette flottante" (17). Hijzelf formuleerde een voorstel waarbij, t.g.v. een hervorming van het statuut van de NBB (die parallel met de stabilisatie werd doorgevoerd), 50 000 nieuwe NBB-akties aan het publiek zouden voorgesteld worden in ruil voor in omloop zijnde schatkistbons. De katholieke minister A. van de Vyvere vroeg de aandacht van de kabinetsraad echter voor een ander plan, dat was uitgewerkt door de privé-bankier E. Francqui. Zijn plan voorzag de hervorming van de Belgische spoorwegen, waarbij de staatsregie zou opgeheven worden en akties en obligaties van de nieuwe, hervormde maatschappij aan het publiek zouden voorgelegd worden, in ruil voor in omloop zijnde schatkistbons. De spoorwegen zouden gedeeltelijk "geprivatiseerd" worden. De socialistische ministers konden dit voorstel niet aanvaarden, omdat het tegen de principes van hun partij inging (18).

Dit feit is zeer belangrijk en doet verschillende opmerkingen rijzen. Francqui was één der invloedrijkste privé-bankiers; hij was o.a. vice-gouverneur van de Société Générale, grootste bank van het land. In een gesprek met zijn medewerker Albert Henry vertelde Francqui zelf het wantrouwen dat hij koesterde t.o.v. de regering Pouillet. Hij had met de premier een gesprek (19) "pour lui faire comprendre la nécessité de prendre des mesures immédiates pour conjurer le péril qui menaçait le franc. (...) Je ne sais même pas s'il m'a écouté, continuait M. Francqui, il avait les yeux levés au plafond et parais-

(16) P.D., Conseil du 25/1/1926, P. V. n 33, p. 15.

(17) P.D., Conseil du 18/1/1926, P.V. n 32, p. 4.

(18) P.D., Conseil du 18/1/1926, P.V. n 32, pp. 6-7. Merken we op dat reeds vóór de Eerste Wereldoorlog de exploitatiestructuur van de Belgische spoorwegen ongenoegen had verwekt in industriële milieus. Een kommissie ter studie van de "autonomie" der spoorwegen was in 1912 werkzaam en net na de oorlog werd een projekt tot reorganisatie gepubliceerd : Instituts Solvay. Institut de Sociologie. Travaux des groupes d'études de la Reconstitution Nationale, *L'autonomie des chemins de fer de l'Etat belge*. Bruxelles, Lebègue, 1919, 278 p.

(19) Inderdaad hadden ministers kontakten behouden met bankiers *ten persoonlijke titel* (Pouillet bevestigt dit zelf in Conseil du 22 mars 1926, P.V. n 44, p. 13), maar niet met de bankenwereld als instelling. Die gesprekken zijn dus geen ontkenning van bovenvermeld ontbreken van kontakten tussen 28 september 1925 en 9 maart 1926.

sait penser à tout autre chose qu'à ce que je lui disais. Il me faisait l'effet d'un homme excédé par mes paroles et à bout de patience. Ma visite ne produit aucun effet. Je ne sais où nous allons avec des hommes qui semblent avoir si peu conscience de leur responsabilité" (20). Interessant is dus het feit dat Francqui reeds in december 1925 de auteur was van een plan dat de sanering van de BF koppelde aan een hervorming van de spoorwegen (het is precies deze methode die Francqui zelf later, als minister in de regering Jaspar, zou doorvoeren) (21). Betekenisvol is tevens niet zozeer het veto dat de socialisten toen hiertegen uitspraken, maar wel het feit dat dit plan, door de kabinetsraad opzijgeschoven om politieke redenen, enkele weken later weer opduikt als een totaal nieuwe eis geformuleerd door de gouverneur van de Bank of England (22). Nooit tevoren was dit preciese element in de onderhandelingen ter sprake gekomen. Men kan zich echter alleen de *vraag* stellen naar het waarom van deze ontwikkeling. Wel roept dit weer de kwestie op van de invloed die de negatieve houding der Belgische bankiers had in het buitenland.

De buitenlandse geldschietters waren goed op de hoogte van de houding der Belgische privé-bankiers. "So far as I can remember, the first indication I had that there was a formidable opposition by the Belgian bankers to Janssen and his plan came from a cable from the firm containing a report of a conversation between Janssen and Philipps to our own State Departement (...) As a matter of fact, Addis, a director of the Bank of England, knew of Francqui's attitude. I suppose the fact is that most of the people here did know that Francqui was unsympathetic, but had no notion that he would take active steps to checkmate the Government of his own country" (23). Er is overigens minstens één spoor van directe kontakten van Francqui met vertegenwoordigers van de Morganbank (in maart 1926), zodat deze op *direkte* wijze op de hoogte was van Francqui's

(20) Ongepubl. memoires van A. Henry, pp. 170-171 (ARA, *Papieren A. Henry*, nr. 1)

(21) H. VAN DER WEE, *DE NBB*, p. 141 en 153 citeert het bestaan van dit plan (originele versie te vinden in ARA, *Papieren Jaspar*, nr. 45), maar dat Francqui zelf de auteur was, blijkt uit P.D., Conseil du 18/1/1926. P.V. nr. 32, p. 6. L.H. DUPRIEZ, *Les réformes monétaires*, p. 52 zei voor het eerst dat Francqui aan de oorsprong lag van dit plan. Hij citeerde echter geen bron (raadpieegde wel de *Papieren A.E. Janssen*). In zijn werk uit 1927 citeert L. FRANCK, *La stabilisation monétaire en Belgique*, Paris, 1927, p. 37 en 79-80 het feit dat Francqui de auteur was van dit plan.

(22) Afwijzing door regering op 18/1/1926; voor het eerst komt dit probleem gesteld door Norman ter sprake op P.D., Conseil du 18/2/1926, P.V. nr. 37, p. 3.

(23) R. Leffingwell aan Th. W. Lamont, 16/3/1926, (*Th. W. Lamont Papers (L.P.)*, 103-11). V. Janssens maakte als eerste een gedeelte van die tekst bekend in *Burggraaf A. van de Vyvere*, pp. 207-208.

opinie (24). Daarnaast bestaan tal van minder preciese aanwijzingen in die zin. "Janssen signale au Conseil que des discours prononcés en Belgique, des articles de journaux et même des informations envoyés par des personnalités influentes à l'étranger, créent dans certains milieux financiers à Londres et à New York une atmosphère de méfiance" (25). Het wantrouwen dat bij zekere Amerikaanse financiers bv. ontstond tegenover het gekozen stabilisatieniveau van de BF, zag zich ongetwijfeld bevestigd door de kritiek die de Belgische financiers in het buitenland hierop leverden. De socialistische minister Wauters, die bij zekere onderhandelingen was betrokken, schreef in een brief aan Anseele over "l'intervention de certains de nos banquiers auprès de leurs confrères de Londres et de New York pour stabiliser à 125 (BF per Pond, i.p.v. het officieel nagestreefde 107)" (26).

Laten we samenvatten. Hoewel ze openstonden voor een gunstige afloop van het plan Janssen (27), hadden de Amerikaanse bankiers van bij het begin objekties tegen zekere factoren, die de afsluiting van de gevraagde lening zouden onmogelijk maken, indien ze niet werden verholpen. Sommige van die objekties (i.h.b. betreffende het begrotings(on)evenwicht) namen geleidelijk in belang af

(24) Telegram J.P. Morgan & Co. New-York aan Th. Lamont, 13/5/1926. "Suggest you ask C.F. Whigham to show you General Mance's memorandum of a conversation with Francqui in March, showing striking similarity between our own views and Francqui's" (L.P., 173-13) - L.H. DUPRIEZ, *Les réformes monétaires*, p. 55 spreekt tevens van "des visites de E. Francqui" bij zijn buitenlandse kollega's, zonder bron te citeren.

(25) Gelijkaardige opmerkingen in P.D., Conseil du 15/2/1926, P.V. nr. 36, p. 11; Conseil du 8/2/1926, P.V. n 35; Conseil du 11/3/1926, P.V. n 40 : "Janssen. Les banques étrangères ont des services d'information fort bien organisés et se rendent également compte de la position prise par certains établissements financiers du pays". Enz.

(26) ARA, *Acquisitions Dept. III*, nr. 596, Wauters aan Anseele, (12?) maart 1926. Janssen zei ook de mening te hebben "que certains financiers belges auraient voulu stabiliser la livre au taux de 120 FB", P.D., Conseil du 23/11/1925, P.V. n 24. Ander voorbeeld in H. VAN DER WEE, *De NBB*, p. 122 en nota 196, p. 459.

(27) Bv. "R. Leffingwell (op weg naar Europa) will try to help in reaching a solution which we here, no less than Janssen and his banking friends on the other side (= andere deelnemers aan buitenlandse onderhandelingen), want to see accomplished". Th. W. Lamont aan N.D. Jay (Morgan, Harjes & Co. - Parijs), 20/1/1926 (L.P., 84-5), antwoord op brief Jay aan Lamont, 5/1/1926 : "What Janssen is doing in Brussels is most important for Belgium and everyone. His Government seems to be firmly in the saddle and apparently have the Socialists unanimously with them for a sound money policy, which is very encouraging" (L.P., 84-5). Ander voorbeeld : in oktober liet de groep Morgan weten : "We replied that we were sympathetic to the plan, but had some questions as to the amount of the resulting foreign debt charges, the budget situation and the internal floating debt (Nota "Belgium", s.d., p. 1 in M.P., dossier "Belgium 1925-1926")".

door supplementaire inspanningen vanwege de regering en door de overredingskracht van de Belgische onderhandelaars, maar andere factoren bleven even zorgwekkend. De buitenlandse bankiers merkten dat de Belgische schatkist en de BF periodiek onder hevige druk kwamen te staan : de zorgvuldig georkestreerde wantrouwenkampagne in het binnenland is dus niet zonder gevolgen gebleven en droeg er mede toe bij de buitenlandse geldschieters te sterken in hun opinie dat het risico bestond dat hun krediet zou verdwijnen "pour combler le gouffre qui se creuse actuellement" (28). Ze merkten dat leidende Belgische privé-financiers niet achter het stabilisatieplan stonden en zelfs tegenwerkten. Vandaar een belangrijke wending ca. eind december 1925 - begin januari 1926. Daar de operatie "riskant" bleef, stelden ze striktere voorwaarden aan de voorgestelde lening : ze zou slechts 100 miljoen \$ bedragen i.p.v. 150 miljoen en zou op een kortere termijn (3 jaar i.p.v. 20) betrekking hebben. Deze nieuwe voorwaarden stellen natuurlijk de vraag naar de aard van het akkoord dat, volgens Janssen, reeds van bij het begin der onderhandelingen bestond over de modaliteiten van de lening. Toen het formuleren van die nieuwe voorwaarden zijn plan later ernstig in het gedrang gebracht had (cfr. *infra*), liet Janssen hierover zijn ongenoegen blijken op een vergadering met de buitenlandse bankiers te Londen op 12 maart 1926. Hij sprak toen expliciet van "woordbreuk" zonder protest uit te lokken vanwege zijn gesprekspartners (29). De Amerikaanse bankiers bleven er echter, in hun interne korrespondentie, een ander standpunt op nahouden en gaven een andere interpretatie van de bijeenkomst waar Janssen de term "woordbreuk" gebruikt had (30). Wat er ook van zij, zelfs als Janssen geen formeel akkoord had over de modaliteiten van de lening, was het toch zo dat in de loop van de onderhandelingen die modaliteiten nooit in vraag waren gesteld en alleen externe voorwaarden (cfr. *supra*) waren geformu-

(28) Janssen in P.D., Conseil du 30/11/1925, P.V. n 25, p. 4.

(29) Wauters (daar aanwezig) schreef aan Ansele : "(Janssen) a rappelé - sans protestations - les rétroactes, les promesses faites; il a prononcé le mot de "lâchage", sans protestation". Net vóór de vergadering doorliep hij samen met Janssen en Houtart alle dossiers : "Il en ressort à l'évidence que nul doute n'a pu exister sur la volonté des prêteurs, qui ont approuvé le plan, qui ont, en principe, promis les 150 m. à 20 ans". Wauters aan Ansele, (12 of 13) maart 1926 (ARA, *Papieren Wauters, Acq. Dept. III*, n 596).

(30) "Of course Janssen will be under the human temptation to assert that in fact he did have that assurance (afsluiten 150 milj. \$ lening op 20 jaar) and that the bankers let him down. Indeed they tell me he did say something like that to Norman Friday (12 maart), in a moment of excitement on getting the bad news (uitbreken muntcrisis) (...). When we arrived, however, he took a quite different tack". Leffingwell aan Lamont, 16/3/1926 (L.P., 103-11).

leerd geworden, hetgeen een impliciete goedkeuring inhield. De gestelde voorwaarden waren een totaal nieuw element, en in die zin is Janssens interpretatie te begrijpen (31).

Naast die nieuwe voorwaarden, en naast de reeds besproken eis tot "industrialisatie" der spoorwegen, vroegen de buitenlandse bankiers echter bovenal dat de Belgische privé-bankiers het bewijs zouden leveren dat ze het welslagen van de operatie nastreefden, door een belangrijk deel van de interne vlottende schuld (1,8 mrd. BF) te konsolideren. Aan de centrale zetel in New-York liet Leffingwell, belangrijk onderhandelaar van de Morgan-bank, weten dat als dit voorstel gunstige gevolgen zou hebben, hijzelf een positieve afloop van de onderhandelingen voorstond (32). In een gesprek met Leffingwell drukte Janssen echter zijn vrees uit betreffende die eis. Hij twijfelde aan de mogelijkheid de Belgische bankiers daartoe te overhalen. "(Janssen) said the Belgian banks were not very sympathetic with him because they could not understand how a man could be very sound and yet work in a Coalition Government with the Socialists". Leffingwell bleef echter staan op het kapitale belang van dit punt : het bewijs moest geleverd worden dat "het vertrouwen was hersteld" en dat de Belgen zelf zouden stoppen met de kapitaalvlucht (33). De centrale zetel van de Morgan-groep bevestigde die zienswijze : "The Belgian underwriting was considered as an essential not only from the standpoint of meeting the floating debt but also to show to foreign markets that Belgian bankers themselves had faith in their domestic situation" (34).

Dit brengt ons uiteindelijk terug tot de belangrijke bijeenkomst tussen Janssen en de Belgische privé-bankiers op 9 maart 1926 (cfr. *supra*) (35). De minister vroeg de bankiers dus te zorgen voor de konsolidatie van 1,8 mrd. F. schatkistbons. De financiers lieten hem toen echter weten dat dit voor hen een onmogelijkheid was. Het bedrag ging, volgens hen, hun financiële capaciteiten te boven. Ze lieten echter niet na de minister te wijzen op hun ongenoegen

(31) L.H. DUPRIEZ, *Les réformes monétaires en Belgique*, p. 45 onderschrijft de stelling dat in oktober 1925 een principeakkoord was bereikt, dat later opnieuw in vraag werd gesteld.

(32) M.P., Nota "Belgium", s.d., pp. 9-10. De nota voegt eraan toe dat de centrale zetel die zienswijze goedkeurde (dossier "Belgium 1925-1926").

(33) Telegram n 4602 van Leffingwell aan Morgan & Co., New York, 10 maart 1926, pp. 3-4. (Courtesy of PIERPONT MORGAN LIBRARY New York, boxes 35-37).

(34) M.P., Nota "Belgium", s.d., p. 11.

(35) P.D., "Procès-verbal de la réunion des banquiers tenue le 9 mars 1926 au ministère des finances sous la présidence de M. Janssen".

volledig buiten het stabilisatiegebeuren gesloten te zijn geweest (36). De bankiers vreesden de vorming van een "openbare" as van financieel beleid, waar de privé-banken minder belang zouden hebben. "Allard. En tout cas, il est indispensable qu'il y ait une collaboration plus étroite entre les banques, la trésorerie et la Banque Nationale. Il faut qu'on nous mette au courant de la situation exacte. Jadot (S.G.). On ne pourrait croire combien l'existence de cette cloison é-tanche qui existait entre les banques, la trésorerie et surtout la Banque Nationale a fait de tort". Dit element situeert zich duidelijk in het kader van het konflikt tussen NBB en privé-banken, dat zich later zou konkretiseren in de hervorming van de NBB waarvoor Francqui als minister in de latere regering zou zorgen en waarbij de privé-banken een grotere invloed zouden hebben in de openbare financiële instelling, zoals H. Van der Wee overtuigend aantoonde (37). Ze uitten tevens hun verwondering over het feit dat aan de geplande buitenlandse lening nu scherpere voorwaarden werden gesteld, hetgeen, volgens hen, de ganse stabilisatiepoging onmogelijk maakte en hun eigen tussenkomst in de konsolidatie van de vlottende schuld veel te ris-kant.

In de loop van het gesprek tussen Janssen en de bankiers kwam ook verschillende malen een andere, fundamentele, grief naar voor, nl. de fiskale politiek van de regering :

Allard. Ce n'est pas nous qu'il faut convaincre, ce sont nos clients, c'est le public. Sans doute, nous sommes patriotes et tout disposés à soutenir le gouvernement, mais sans la confiance du public, nous n'avons pas le pouvoir, ni même le droit de prendre des engagements en ce qui concerne la consolidation. Pour ramener la confiance du public, il faut réformer vos lois d'impôts et rendre la liberté des changes.

Janssen. Je vous fais remarquer qu'en ce qui concerne les lois d'impôts vous êtes dans le domaine politique (...)

Allard. Cette confiance ne pourra être rétablie que si l'on modifie le régime fiscal et spécialement si l'on abolit la supertaxe.

Janssen. Mais vous savez, Messieurs, que c'est une impossibilité politique. (...)

Vignerou. Soit, mais supprimez tout au moins le régime inquisitorial et remplacez la supertaxe par un impôt indiciaire.

Janssen. Je pense profiter de cette sorte de phobie qui existe en ce qui concerne la supertaxe et les droits de succession en ligne directe en faisant bénéficier l'emprunt de consolidation d'une exemp-

(36) "Jadot. Depuis lors, ont commencé les préparatifs de l'opération, sans que jamais plus nous n'ayons été consultés. Nous sommes restés dans l'ignorance des conditions dans lesquelles s'effectuaient les opérations de change".

(37) H. VAN DER WEE, *De NBB*, p. 188, 211-212.

tion de ces impôts.

Allard. Cela ne servirait à rien”.

Janssen vroeg tenslotte of de bankiers niet bereid zouden zijn om te zorgen voor de konsolidatie van een kleiner bedrag aan schatkistbons (38), maar ook op dit voorstel konden de bankiers niet ingaan.

Door deze stellingname kwam het hele stabilisatieplan op een gevaarlijke helling te staan. Vooral daar die bijeenkomst snel dramatische gevolgen zou hebben op de financiële markten. Toen Janssen op die vergadering de stand van zaken meedeelde aan de privé-bankiers, was dit op strikt konfidentiële basis : “*Janssen.* Je ne saurais, Messieurs, assez insister sur le caractère strictement confidentiel de nos délibérations. Il est désolant de constater les indiscretions qui se commettent. C’est ainsi que dans la *Nation Belge* de ce matin, l’objet de notre réunion se trouvait divulguée. Tout cela, Messieurs, est hautement regrettable, spécialement du point de vue de l’étranger. Je compte donc sur votre entière discrétion” (39). Dit belette niet dat zeer korte tijd daarna het nieuws was uitgelekt op de financiële markten, dat de perspectieven van het stabilisatieplan er somber uitzagen (40). De speculatiegolven werden zo hevig dat de regering zich verplicht zag de steun aan de BF op te schorten : de muntkrisis barstte uit en maandenlange inspanningen waren tevergeefs.

Die dramatische ommekeer van de situatie was een zware klap voor het stabilisatieplan. De Amerikaanse bankiers trokken er de nodige konklusies uit. Leffingwell, die enige dagen tevoren nog optimistisch was over het verloop der onderhandelingen (hetgeen er nogmaals op wijst dat, i.t.t. V. Janssens’ hypothese zelfs in maart 1926 de buitenlandse geldschieters nog achter de afsluiting van een akkoord stonden) (41) : “I feel like an awful ass to have been cabling you only a few days ago that the Belgian business was about ripe for issue. Now we are all turned upside down as a consequence of factors which it does seem we should have know about all along (...) had the Belgian banks been loyal to the plan instead of secretly or openly unsympathetic to it, they would have come back and said that too

(38) Sommige buitenlandse bankiers (Dubois van Zwitserland en Ter Meulen van Nederland) hadden enkele dagen vóór die bijeenkomst reeds die mogelijkheid aan Janssen meegedeeld. P.D., Conseil du 11/3/1926, P.V. n 40), p. 3.

(39) P.D., P.V. de la réunion des banquiers...

(40) P.D., Nota, “Quelques faits”, 17/3/1926. Dit bevestigt wat reeds vermeld werd in H. VAN DER WEE, *De NBB*, p. 158 en nota 36, p. 470.

(41) “I hope that the Governor of the Bank of England and Janssen, at their meeting Friday, will be able to reduce general plan to some concrete expression for submission to you and the other bankers, and that this may be followed next week by discussion of prices and terms and a prompt conclusion of the business”. R. Leffingwell aan Morgan & Co. New York, 10/3/1926, p. 6 (vóór de bekendmaking van de negatieve afloop van de bijeenkomst Janssen - privé-bankiers).

much was being asked of them, but that they would try to do so and so, and so and so. Then we could have talked it over and seen what could be made out of it. (...) I am afraid it is possible Janssen may fall on this issue partly because it seems that powerful interests are determined to bring about his fall (...)” (42). De Amerikaanse bankiers bleven dus staan op de noodzaak “that the Belgian Government should obtain in some satisfactory degree, assurances of co-operation from the Belgian bankers, who, according to advices received from London had always been opposed to the stabilisation of the franc at the pegged rate and had opposed the programme with “whatever weapons came to hand” ” (43). “From information received from a variety of sources, it appeared clear that the Belgian domestic situation had been greatly confused by the Minister’s failing to take into his confidence at an early date the Belgian banks whose co-operation was so essential to the whole plan” (44).

Resultaat vanuit het standpunt der buitenlandse geldschieters : “that nothing could be done at the moment and that the situation would benefit by a period of reflection” (45)

De uitvoering van het stabilisatieplan was op de lange baan geschoven, tot de interne situatie was uitgeklaard. De regering spande zich in om de gebroken potten te lijmen. Kontakten tussen haar en de privé-bankiers werden hernomen (46). Op een bijeenkomst van ministers van Staat, enkele regeringsleden en de Koning in april 1926 kwamen de grieven nogmaals naar boven (47).

(42) L.P., 103-11, R. Leffingwell aan Th. W. Lamont, 16/3/1926, p. 1,3 en 4.

(43) M.P., Nota “Belgium”, s.d., p. 12.

(44) Ibidem, p. 14. Ook Lamont aan Leffingwell, 18/3/1926 (L.P., 103-11) in dezelfde zin. Voor het eerst gedeeltelijk gecit. in V. JANSSENS, *Burggraaf A. van de Vyvere*, p. 208.

(45) Ibidem, p. 14.

(46) “*Janssen*. La Société Générale de Belgique elle-même n’est plus aussi intransigeante qu’il y a quelques jours. Il semble que, dès maintenant, les banquiers belges seraient disposés à assurer le placement de 600 m. de francs en décembre prochain”. P.D., Conseil du 11/3/1926, P.V. n 40, p. 13. “Janssen told me Saturday (...) that Francqui’s bank, the Société Générale, had sent a word to him through an intermediary that they would be willing to underwrite firm 600.000.000 francs of the December maturity, with additional options on two 600.000.000 francs tranches; but that they would not approach Janssen, and he would have to approach them”. Leffingwell aan Lamont, 16/3/1926, p. 4 (L.P., 103-11). Op een bijeenkomst met de belangrijkste privé-bankiers, stelden dezen voor een deel van de schatkistbons op zich te nemen, volgens een methode die echter door de NBB verworpen werd (gevaar voor het aanwakkeren van de inflatie). Zie P.D., Conseil du 15/3/1926, P.V. n 42.

(47) Ms. notities van J. Wauters, “Réunion chez le Roi” (Papieren J. Wauters in ARA, *Acq. Dept III*, nr. 596). Deze notities zijn zeer vluchtig opgenomen en onvolledig.

“*Theunis*. Il faut confiance dans le gouvernement. Cela n'existe pas. (...) *Liebaert*. Ce qui gêne c'est la supertaxe (...). *Delacroix*. En ce moment, il y a un fossé entre 2 grandes classes. Il faut rechercher collaboration. (...) *Van de Vyvere*. Facteur confiance ne s'est pas réalisé (...). Dans quelle classe ? Pas chez les petits (...) Mais la confiance a manqué dans les milieux de banque et de haute industrie (...) il y a eu véritable opposition entre Banque Nationale et banques privées (...). *Vandervelde*. Souligne le point essentiel : dualité entre Banque Nationale et banques privées. (...) *Francqui*. Il faut refaire le plan”. Maar de beslissing was een oplossing te blijven zoeken in de reeds ingeslagen richting, tot ongenoegen van Francqui, die dit ook onomwonden aan de konservatieve katholieke leider Jaspar schreef (48). Francqui bleef, via Jaspar, ageren tegen de coalitie die aan het bewind was : “ (...) rien ne pourra être réalisé si la confiance n'existe pas. Croire que celle-ci pourra naître avec un gouvernement tel que celui dont nous sommes dotés, est une folie”. “Je vous conseille de voir van de Vyvere. Montrez-lui bien que quoiqu'il tente (49), il n'aboutira à rien et que laisser perdurer la situation actuelle va nous conduire à pas de géants à la catastrophe financière. Voyez aussi Jadot. Tenez-le au courant (...) de ce que je dis”. “Ne voit-on pas que ce “noyé” (Janssen) va faire chavirer la frêle embarcation à laquelle il s'accroche”(50). Inderdaad was onder impuls van van de Vyvere een laatste poging ondernomen om tot een akkoord te komen tussen regering en privé-bankiers. Deze laatsten hadden echter verscheidene voorwaarden gesteld aan hun medewerking, i.h.b. een reeks wijzigingen aan de fiscale wetgeving. “Elles demandent en outre que le gouvernement ne prenne aucun engagement, n'arrêtera aucun programme, sans s'être mis préalablement d'accord avec elles” (51). Hoewel Janssen toegevingen wou doen op sommige punten (52), is ook deze combinatie uiteindelijk op niets uitgelopen : “*Janssen*. Le 17 avril dernier, l'on était d'accord pour constituer un syndicat des banques qui prendrait des bons du trésor pour 500 millions de francs. Mais les banques ne sont plus d'accord. Elles ne veulent pas prendre d'engagements et estiment que leur signature est un acte fictif. La résistance est venue de banques anversoises. La contraction de crédit et l'esprit

(48) Cf. H. VAN DER WEE, *De NBB*, p. 472, n. 76.

(49) Van de Vyvere had een nieuw voorstel uitgewerkt om tot een akkoord te komen tussen regering en bankiers om de vlottende schuld te konsolideren.

(50) Francqui aan Jaspar, ongedat. (april 1926). ARA, *Papieren Jaspar*, nr.1. H. VAN DER WEE, *De NBB*, gebruikte reeds die korrespondentie (p. 472 en 473, nota's 76 en 82).

(51) P.D., Conseil du 29/3/1926, P.V. n 45, p.4.

(52) P.D., Conseil du 19/4/1926, P.V. n 47, p. 8.

de méfiance incitent les banques privées à ne plus accorder leur concours au gouvernement” (53).

De politieke konsekwenties van de mislukking, op alle fronten, gingen onvermijdelijk rijzen. De ministers die het dichtst aanleunden bij de konservatieve katholieken of bij de liberale strekking stelden de zaken het scherpst. De katholieke Carton (minister van Koloniën) :

“Il semble que le gouvernement actuel n’aura plus jamais la confiance du public. Les journaux continueront les polémiques actuelles. Les projets financiers du gouvernement seront critiqués. Les banquiers ne viendront pas au secours de l’Etat. Dans ces conditions (il) se demande si le gouvernement ne devrait pas se retirer. Il estime qu’un gouvernement sans participation du groupe socialiste est impossible (...). Il faut demander la collaboration de ceux qui nous combattent (54).

Poulet (...) ne croit pas que les libéraux acceptent. Ils opposeront au gouvernement tripartite qu’on leur proposerait un ministère d’affaires.

Vandervelde (...) Les ministres socialistes n’ont pas l’intention de s’en aller. En partant, ils créeraient une crise autrement grave que celle qui sévit actuellement. Si M. le Premier Ministre se retire tout le cabinet sera démissionnaire. Nous sommes décidés à le soutenir jusqu’au bout. Si le ministère actuel est disloqué, les socialistes ne rentreront pas dans le nouveau cabinet”. (55).

De politieke evolutie zou er anders over beslissen. De regering kwam ten val enkele dagen later en de nieuwe coalitie die gevormd werd o.l.v. de konservatieve katholieke Jaspar, zou aan de socialisten de mogelijkheid verlenen om een mooi staaltje van politiek pragmatisme te geven. Reeds begin maart 1926, nadat de weigering van de Belgische privé-bankiers tot een financiële paniek geleid had, stelde de socialistische minister Wauters de zaken in alle duidelijkheid aan zijn kollega Anseele : “Nous en aller et rester dans l’opposition, ce qui nous fait politiquement et socialement une excellente position, pourrait-il aider à tirer le pays d’embarras, car c’est d’un point de vue élevé qu’il faut raisonner et agir. Que ferions-nous dans l’opposition : *accepter les projets*, même ceux qui nous blessent, société de chemin de fer avec tendance très commerciale, exonération de supertaxe ou de droits de succession, que sais-je ? Je ne vois pas que notre groupe se borne à ce rôle passif. Et alors, comment grouper une majorité ? N’est-ce pas aussi la porte à une crise intérieure difficile, longue, grave, qui pourrait être aussi une crise de régime.

(53) P.D., Conseil du 3/5/1926, P.V. n 49, p. 3.

(54) Ibidem, p. 9.

(55) P.D., Conseil du 3/5/1926, P.V. n 49, p. 10.

Au point où l'on en est avec ces organisations fascistes, semi-fascistes, légion nationale, ligue de l'intérêt public, etc., le péril peut surgir, et il est bien certain que la réaction, dans les masses, sera violente" (56).

Inderdaad was in die periode sprake van een "extra-parlementaire" regering van technici. Toen de regeringskrisis duidelijk in zicht was, zag Vandervelde, tijdens de kabinetsraad van 3 mei, dit als één der mogelijke scenario's, maar zo'n regering zou door de socialisten onverbiddelijk bestreden worden (57). De liberalen schijnen dit nagestreefd te hebben, zoals we hoger zagen (58). H. Van der Wee vermeldt insgelijks een bijeenkomst van 30 maart 1926 tussen Janssen en enkele privé-bankiers, waar Jadot, gouverneur van de Société Générale, een dergelijke formule voorstond (59). De beslissing van de socialisten om in de volgende regering te zetelen is dus mede ingegeven door de wil dit "extra-parlementair" gevaar af te wenden. Het officieel motief voor de regeringsdeelname, de "redding van de frank van de kleine man" (60) kon immers even goed zonder hen gebeuren en dit is ook zo gebeurd. Louis Wodon, kabinetschef van de Koning, gaf volgende raad aan formateur Jaspar: "Il faut que l'on voie bien qu'il y aura un plan financier Francqui sans aucune mixture socialiste (...). Si, au moment d'arrêter les termes de la déclaration (ministérielle), les socialistes faisaient des manières, ce serait le moment (...) de leur dire carrément que, s'ils ne marchent pas comme Francqui et toi le désirent, (...) tu renonceras sur le champ à leur collaboration" (61). Zulke taal werd hen ook gehouden: toen de nieuwe regering Jaspar, waar Francqui de dominante figuur was, haar eerste maatregelen uitwerkte, moest de BWP zwaar inkasseren. Jaspar en Francqui stonden erop dat men expliciet zou beloven alle fiskale bedreigingen op het kapitaal te bannen (62); Vandervelde tekende te-

(56) Wauters (te Londen) aan Anseele, maart 1926 (ref. cf. nota 26).

(57) P.D., Conseil du 3/5/1926, P.V. n. 49, p. 7.

(58) En zoals zelfs C.H. HOEJER, *Le régime parlementaire belge de 1918 à 1940*, Bruxelles, CRISP, 1969, p. 165 en 167 vermeldt.

(59) H. VAN DER WEE, *De NBB*, p. 165. Bron: nota uit Papieren Janssens.

(60) E. VANDERVELDE. *Le cinquantenaire du POB 1885-1935*. Bruxelles L'Eglantine, 1936, p. 85. Dit doet natuurlijk niets af van de realiteit van de redenen opgegeven door M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, *25 jaar Belgisch socialisme*. Antwerpen, Standaard, 1967, p. 247: mutualiteiten en koöperatieven drongen aan op regeringsdeelname om "economische" redenen.

(61) Wodon aan Jaspar, 19/5/1926 (ARA, *Papieren Jaspar*, nr. 9).

Reeds opgemerkt in M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, *op. cit.*, p. 247 en p. 493, n. 106.

(62) "Francqui constate que quelques paroles prononcées par M. Janssen qui ont pu être interprétées comme une prévision d'un impôt sur le capital, ont fait

vergeefs voorbehoud aan. Zelfde situatie bij de invoering van een reeks *indirekte* belastingen, die sociaal zwaar zouden wegen (63). Nogmaals een identiek scenario bij de hervorming van de spoorwegen, die de socialisten reeds tijdens de vorige regering hadden moeten aanvaarden onder druk van de buitenlandse financiers en die nu weer door Francqui, die er de initiator van was geweest, werd voorgelegd. “*Vandervelde*. (...) la situation actuelle comporte quelque chose de dramatique pour nous, socialistes (...). Nous nous rendons compte que les mesures proposées demandent de notre part des sacrifices, allant parfois jusqu'à celui de nos principes”. Daarom vroeg hij een kleine toegeving : “Concession qui ne vous coûterait pas grand'chose, par contre pour nous, elle a une importance énorme” : het behoud van een inspraakmogelijkheid van het spoorwegpersoneel voor aangelegenheden van lokale aard (64). Francqui liet zich echter niet vermurwen (65). Op dezelfde wijze ging Francqui een “naar maat gesneden” hervorming van de NBB realiseren, waardoor “de invloed van de zakenwereld op de Bank gevoelig uitgebreid werd” (66); evenzo zorgde hij voor een wijziging van het toppersoneel van de Bank door in de eerste plaats af te rekenen met gouverneur Hautain, die hij er in de kabinetsraad zelfs van beschuldigde, in het geheim, bij de buitenlandse bankiers, tegen het welslagen van het plan Janssen geageerd te hebben (67). De stabilisatie van de BF zou volledig Francqui's werk worden en deze zou de geschiedenis ingaan als de man die de Belgische financiën redde.

Konklusie. Hoewel het stramien van deze gebeurtenissen in grote trekken reeds gekend was en sommige van de aangebrachte feiten reeds vermeld werden in H. Van der Wee's zeer goed gedocumenteerde studie over de NBB, hebben we in bovenstaande bladzijden getracht

monter instantanément la cote de la Livre Sterling de 7 points”. Conseil de Cabinet du 21/5/1926, P.V. n 1 (notulen kabinetsraad Jaspar, bewaard in Bibliotheek van de Balie te Kortrijk en in Papieren Helbig de Balzac (P.H.) (Kabinetschef Jaspar) te Brussel).

(63) P.H., Conseil du 28/5/1926, P.V. n 3 en du 31/5/1926, P.V. n 5.

(64) P.H., Conseil du 25/6/1926, P.V. n 10, pp. 20-22.

(65) “Francqui estime qu'il faut parler franchement. Ce qu'il craint c'est que l'on organise des soviets. Tant que M. Anseele est aux Chemins de Fer, le danger n'apparaît pas. Mais il faut reconnaître que le mouvement communiste prend de l'extension”. Ibidem. Tenslotte werd een kompromis gevonden door de instelling van een nationale paritaire commissie.

(66) H. VAN DER WEE. *De NBB*, zie nota 37.

(67) P.H., Conseil du 18/6/1926, P.V. n 8. Hoewel deze beschuldiging natuurlijk wat verdacht lijkt in de mond van de persoon die precies zijn belangrijkste vijand was, worden bepaalde preciese feiten toch bevestigd door de financier Cattier in Conseil du 25/6/1926, P.V. n 10.

enkele preciseringen aan te brengen. Het verhaal dat hier gebracht werd, is verre van volledig. Tal van feiten en ontwikkelingen van deze complexe geschiedenis konden hier onmogelijk herhaald worden. Deze kleine bijdrage kan dus niet gelezen worden los van de reeds bestaande literatuur, waarnaar we verwezen. Men kan ons dus niet verwijten een éénzijdig en vertekend beeld van het globale proces te hebben gegeven. Om methodologische redenen maakten we abstraktie van talrijke aspecten om de aandacht te vestigen op één welbepaalde, maar essentiële vraag : hoe kunnen we de politieke aktie van de financiële groepen dokumenteren ? Via welke konkrete kanalen en modaliteiten greep die plaats ? Een *totale* interpretatie moet uiteraard rekening houden met de andere factoren, nl. met de financiële (68) en politieke kontekst die aan deze aktie een uitzonderlijke speelruimte verleende en i.h.b. met de geo-politieke en "geo-financiële" opvattingen van de Amerikaanse financiers, die er een planetaire visie van het naoorlogse gebeuren op nahielden, waarvan België slechts één pion was. Dat neemt niet weg dat in die delikate kontekst de negatieve opstelling der banken precies een decisieve rol kon spelen. Wat kon hierover nu precieser gezegd worden ?

Eerst en vooral werden zekere elementen naar voor gebracht, die *konkrete* voorbeelden zijn van wantrouwenskampagnes door de banken georganiseerd op de financiële markten, vanaf eind 1925. Zoals men vermoedde, zijn de banken wel degelijk aktief opgetreden om het, via de binnenlandse kapitaalbezitters, de regering moeilijk te maken. Ten tweede trachtten we duidelijk te maken dat die negatieve houding een zeer direkte invloed gehad heeft op de ontwikkeling van de onderhandelingen van de regering met de buitenlandse geldschietters. I.t.t. wat in recente publikaties naar voor wordt gebracht, waren die onderhandelingen m.i. niet van bij het begin hopeloos verloren. Wel bestonden (van Amerikaanse zijde vooral) *twijfels* over de gezondheid van de Belgische situatie. Die twijfels werden precies hard gemaakt door de evolutie van de toestand op financieel vlak (in de hand gewerkt door de wantrouwenskampagne) en door de *direkte* kennis die de buitenlandse bankiers hadden van de oppositie die bij leidende Belgische financiers bestond tegenover de regering, zoals verscheidene citaten uit Amerikaanse nota's aantoonen.

(68) Bv. de algemene krapheid van de financiële markten in de V.S., die de afhandeling van de Belgische zaak niet vergemakkelijkte; de "spontane" financiële mechanismen, waarbij nijveraars en handelaars de financiële markten destabiliseren en waarbij de banken slechts als "tussenschakels" fungeren. Tot op welke hoogte zijn die "spontane" mechanismen echter neutraal en autonoom ?

Voornamelijk twee factoren kunnen geciteerd worden als oorzaak van de misnoegdheid der Belgische bankiers. Eerst en vooral het feit dat de regering samen met de NBB, een zelfstandige financiële politiek voerde, zonder de privé-banken er direkt bij te betrekken. Verschillende malen lieten de bankiers hun ongenoegen blijken over de dreigende vorming van een "openbaar" financieel beleid. Van het decisioneel proces in de openbare financiën maakten ze integrerend deel uit, en ze wilden dat dit zo bleef. Ze toonden dit dan ook metterdaad door op een kritiek moment hun geldbeugel niet te openen voor de regering. Tweede faktor was de fiskale politiek van de regering, die de kapitaalkrachtigen als een bedreiging ervoeren. Ook aan deze grief hadden de bankiers verschillende malen lucht gegeven in hun kontakten met de regering; ze stelden een koerswijziging op dit gebied praktisch als voorwaarde voor eventuele medewerking met het kabinet.

Opmerkelijk in dit proces zijn de op de spits gedreven tegenstellingen. Zelden hadden een regering en financiële groepen zulke strakke en tegengestelde posities. Gekoppeld hieraan is de uitzonderlijke situatie waarbij de oppositie voerende banken *alle* beschikbare kanalen gebruikten om hun ongenoegen te vertolken. Bindingen met de pers, bindingen met de topfiguren uit de konservatieve politieke wereld, op touw zetten van massamobilisatie, beïnvloeding van de internationale financiële kontakten - de ganse panoplie van aktiemogelijkheden werd aangesproken om de speelruimte van de regering tot het uiterste te vernauwen. Het is duidelijk dat de hier beschreven gebeurtenissen een eerder uitzonderlijk karakter hebben, een extreem voorbeeld zijn van de politieke aktie van de financiële groepen. Maar het is precies tot de illustratie van zo'n "cas limite" dat deze enkele bladzijden hopen te hebben bijgedragen.

QUELQUES PRECISIONS CONCERNANT LA CRISE POLITICO-FINANCIERE DE 1926

par

Guy VANTHEMSCHE

RESUME

Les circonstances menant à la chute du gouvernement "progressiste" Poullet-Vandervelde, composé principalement de socialistes et de démocrates-chrétiens (1925-1926), ont déjà donné lieu à de nombreuses études. Le rôle exact qu'y jouèrent les milieux financiers fait l'objet d'interprétations divergentes. Se basant sur des documents d'archives non encore utilisés (entre autres les procès-verbaux du Conseil des Ministres), le présent article essaie d'apporter un éclairage moins flou sur quelques points déterminés. Des témoignages précis attestent l'existence d'une campagne de méfiance organisée par certaines banques sur le marché financier intérieur; d'autres documents indiquent l'importance du dénigrement du gouvernement que les banquiers belges menèrent à l'étranger. Quelques précisions ont trait au rôle important joué par le grand banquier belge E. Francqui. A certains moments cruciaux, les banquiers belges opposèrent une fin de non recevoir aux demandes d'aide de la part du gouvernement, subordonnant leur appui à un changement radical de la politique (fiscale) des autorités. Sans nier en quoi que ce soit l'importance d'autres facteurs politiques, économiques et financiers (tant nationaux qu'internationaux) dans le déroulement de la crise politico-financière de 1926, ces faits renforcent la thèse selon laquelle l'hostilité active des banquiers belges fut un élément très important dans le refus d'un consortium de banques étrangères d'accorder un prêt important au gouvernement belge en vue d'opérer l'assainissement monétaire indispensable, refus qui mena à la chute du franc belge et, conséquemment, du gouvernement lui-même.

SOME FACTS CONCERNING THE POLITICAL AND FINANCIAL CRISIS OF 1926

by

Guy VANTHEMSCHE

SUMMARY

The circumstances leading up to the fall of the "progressive" Poullet-Vandervelde government (constituted mainly by Socialists and Christian-Democrats) (1925-1926) have already been discussed in numerous studies. The role played by the financial world in these matters gave rise to widely differing interpretations. This article, based on hitherto undisclosed archives (e.g. : the minutes of the Cabinet Council), tries to throw some light on a few well-defined

subjects. Precise sources prove that certain banks called into being an atmosphere of hostility and distrust on interior financial markets; other documents indicate the extent to which Belgian bankers denigrated the government abroad. Some paragraphs are concerned with the important role played by the great Belgian banker E. Francqui. At certain crucial moments, the Belgian bankers refused to comply with a request for help made by the government : they subordinated their support to a radical change in the authorities' (fiscal) policy. Without trying to deflate the importance of other political, economic or financial facts (both national and international) in the general course of the political and financial crisis of 1926, these pieces of evidence uphold the idea according to which the active hostility of Belgian banks was a decisive element in the decision made by a consortium of foreign banks not to grant the Belgian government a considerable loan of the utmost importance in the process of Belgian post-war monetary recovery. The rebuff with which the government met, led to the fall of the Belgian franc and, eventually, to the fall of the government itself.

Guy Vanthemsche, Ed, Hanssenslaan 38, 1980 Tervuren